گەنج و روانگەی کۆمەڵایەتی لە هەرێمی کوردستان

01-08-2023

نووسەرەکان

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو

کورتە : 90.1%ی گەنجان دەیانەوێ لە داهاتووشدا لە خێزان دوورنەکەونەوە و ئەوە بە پێی رەگەز، ژینگە ، تەمەن و تەنانەت ئاستی خوێندەواری گەنجانیش لە ئاستێکی زۆر بەرزدایە. لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان، ژمارەی ئەوانەی کە حەز دەکەن بە تەنیا بژین 7.5% و ژمارەی ئەوانەش کە دەیانەوێ لەگەڵ هاوڕێکانیان بژین تەنیا 2.4% بووە.

گەنج و روانگەی کۆمەڵایەتی

لە هەرێمی کوردستان

نێر %61.1

مێ %38.9

ڕێژەی گرووپەکانی تەمەن

دەتوانێت بەئازادی و سەربەستی مافەکان پیادە بکەیت؟

ئەندامانی خێزانەکەم دەیانەوێ یارمەتیم بدەن

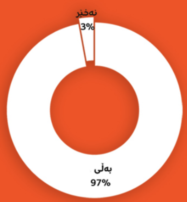

ئایا پێتوایە ئافرەتان یان کچان دەتوانن وەک کوڕان بەتەنیا سەفەر بکەن؟

وەک گەنج ئەگەر کێشەیەک هاتەپێش پەنا بۆ کام لەمانەی خوارەوە دەبەیت؟

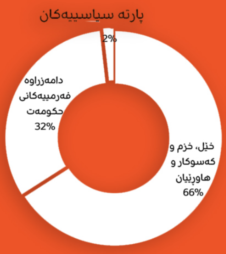

ئەنجامدانی کار لە ماوەی هەفتەیەکدا

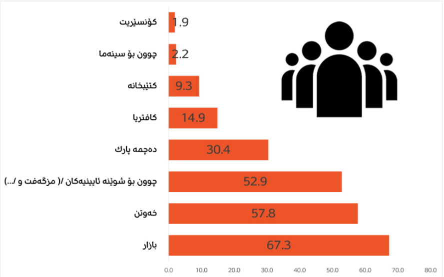

سەرقاڵبوون لە کاتە بەتاڵەکان

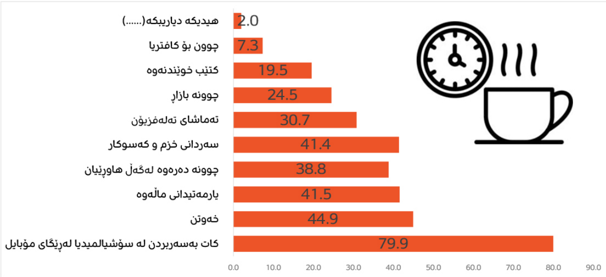

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو بەشی سێیەمی ئەنجامەکانی راپرسی "روانگەی گەنجان لە هەرێمی کوردستان - 2023"، کە تایبەت بە گەنج و روانگەی کۆمەڵایەتی بڵاودەکاتەوە و لە رۆژانی داهاتوو بەشەکانی دیکەی راپرسییەکە و کۆی راپۆرتی گشتی راپرسییەکە بڵاودەکاتەوە.

کلیک لەم لینکەی خوارەوە بکە بۆ دابەزاندنی بەشی سێیەمی راپۆرتەکە بەشێوەی PDF

گەنج و روانگەی کۆمەڵایەتی لە هەرێمی کوردستان Download

بەها و پرسە کۆمەڵایەتییەکان

یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی گەنجانی هەرێمی کوردستان لە شێوازی ژیاندا ئەوەیە کە زیاتر حەزی لە مانەوەیە لە نێو خانەوادە کە پێشبینی دەکرێت بەشێوەی رێژەیی ژمارەی هەر خانەوادەیەك 6کەس بێت.90.1%ی گەنجان دەیانەوێ لە داهاتووشدا لە خێزان دوورنەکەونەوە و ئەوە بە پێی رەگەز، ژینگە ، تەمەن و تەنانەت ئاستی خوێندەواری گەنجانیش لە ئاستێکی زۆر بەرزدایە. لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان، ژمارەی ئەوانەی کە حەز دەکەن بە تەنیا بژین 7.5% و ژمارەی ئەوانەش کە دەیانەوێ لەگەڵ هاورێکانیان بژین تەنیا 2.4% بووە.

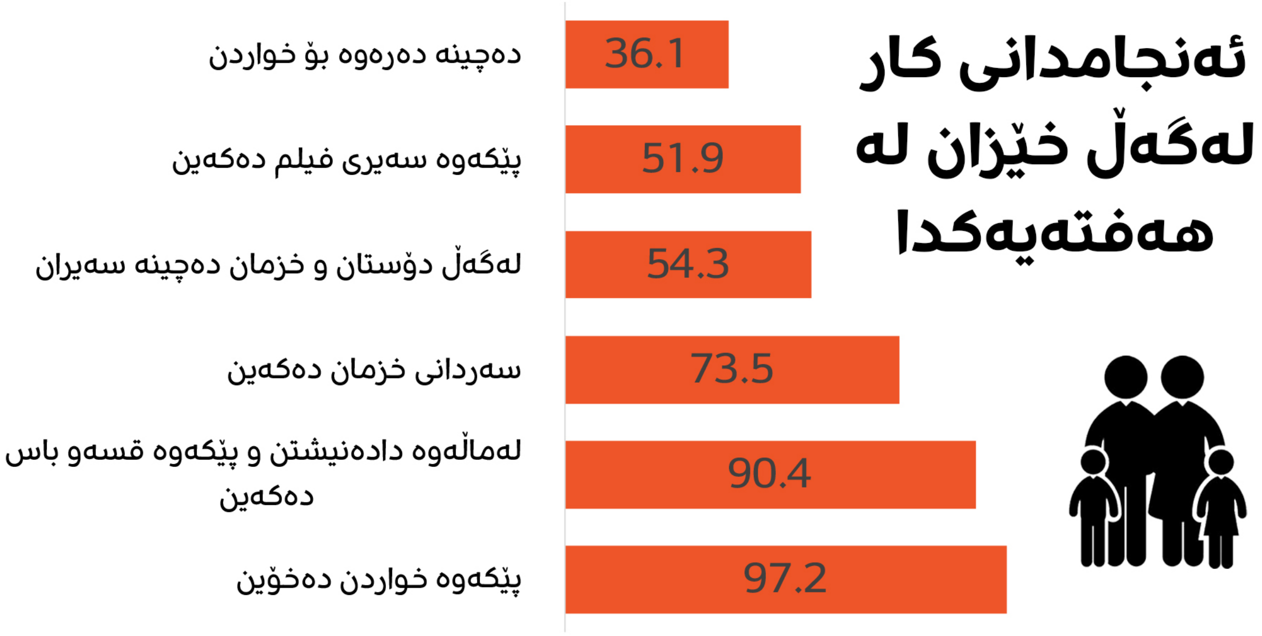

بە لەبەرچاوگرتنی رادەی پابەندی گەنج بە خێزانەوە ئەو پرسیارە گرنگە سەرهەڵدەدات کە گەنج لەگەڵ خێزانەکەیدا چی دەکات؟بە پێی ئەنجامەکان، نانخواردن بەیەکەوە، قسە و باس، سەردانی خزمان، سەیران، سەیرکردنی فیلم و دواتریش دووبارە خواردن بەڵام ئەمجارەیان لە دەرەوە، لە ریزی گرنگترین ئەو کارانەن کە گەنجێك لە ماوەی یەك هەفتەدا لەگەڵ خێزانەکەیدا دەیانکات.

گەورەترین گرفتی ئابووری
لە هەرێمی کوردستان

گەنجان لەگەڵ هاوڕێکانیشیاندا زیاتر حەزیان لە گەڕان، چوون بۆ بازاڕ و بۆ کافتریایە. هەڵبەت بە ڕێژەی 21.7%یش گوتوویانە حەزیان لێیە لەگەڵ هاوڕێکانیان بچن بۆ وەرزش. ڕێژەی 75.8%ی گەنجان لە هەرێمی کوردستان لە نێوان 1-5 کەس هاوڕێیان هەیە و 18.2%یش زیاتر 6 هاوڕێیان هەیە و 6.1%یش هیچ هاوڕێیەکیان نییە.

ڕێژەی97.1%ی گەنجان گوتوویانە کە خێزانەکەیان دەیانەوێ یارمەتیی بدەن. هەروەها لە گریمانەی دۆخێکی لەناکاویشدا، بەڕێژەی 97% گوتوویانە کە پشت بە خێزانەکەیان دەبەستن لە پرسیارێکی دیکەدا سەبارەت بەوەی کە ئەگەر وەك گەنج کێشەیەکت بۆ هاتە پێش، پەنا بۆ کوێ دەبەی؟

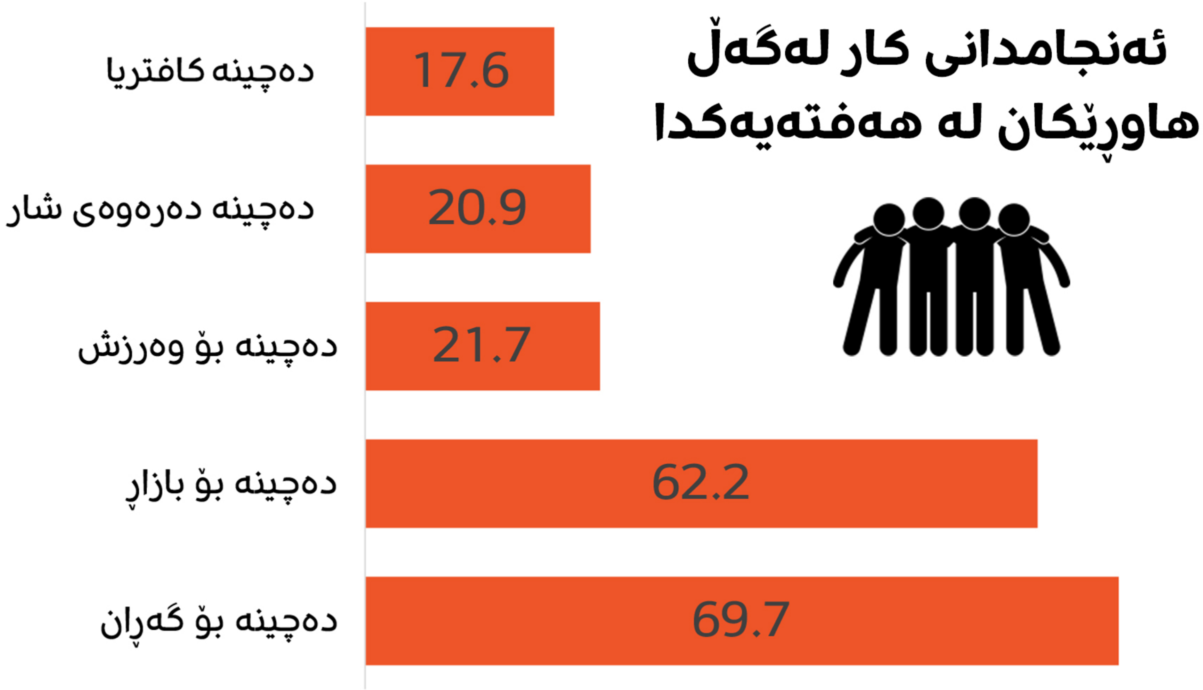

له نێو بژارەکانی دامەزراوە فەرمییەکانی حکومەت، پارتە سیاسییەکان و خێڵ و خزو کەسوکاردا، 66% خێڵ و خزم و کەسوکاریان هەڵبژاردووەو تەنیا 32.3% دامەزراوەکانی حکومەتیان وەك پەناگەیەك سەیرکردووە. 1.8%یش گوتوویانە کە پەنا بۆ حیزب دەبەن. بێگومان ئەو پێدراوانەش هۆکارێکە بۆ زانینی روانگەی گەنجان سەبارەت بە ئاسایش کە پێیوایە خێڵ و کەسوکار زیاتر لە دامەزراوە فەرمییەکانی حکومەت دەیپارێزێت و ئەمەش بابەتیکی یەکجار گرنگە کە رەنگە رێگا بۆ بەرهەمهێنانەوەی کولتووری خێڵگەرایی بکاتەوە کە دەکرێ بەشێك لە هۆکارەکانی رووداوەکانی کوشتنی خێزانی- خێڵەکی و تۆڵەسەندنەوە کە لە ماوەی رابردوودا زیادیانکردووە بەو دیدگایە روونبکرێنەوە.

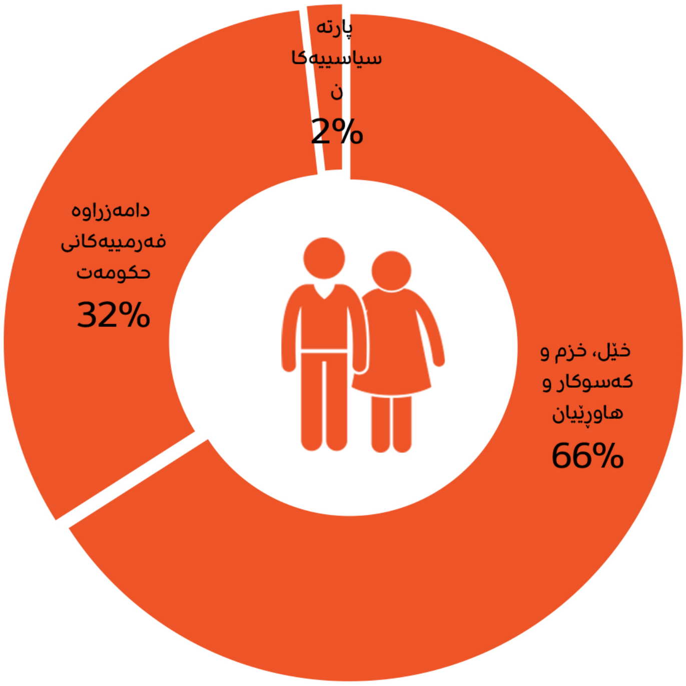

وەک گەنج ئەگەر کێشەیەک هاتەپێش پەنا بۆ کام لەمانەی خوارەوە دەبەیت؟

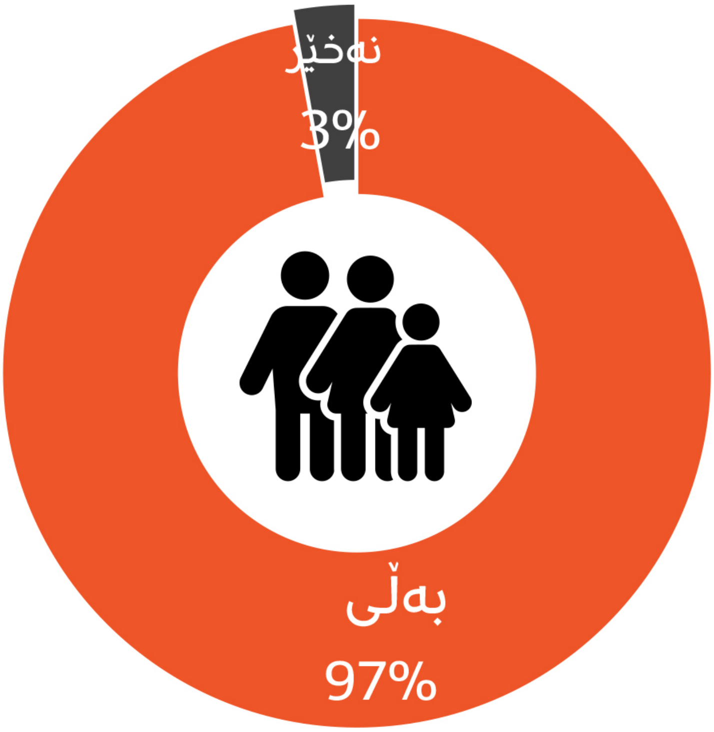

ئەندامانی خێزانەکەم دەیانەوێ یارمەتیم بدەن

لە باسکردنی گرفتە کەسییەکانی خۆیاندا، تۆزێك رادەی متمانەی گەنجان بە خیزان کەمتر بووەتەوە و بۆ 77.1% دابەزیوە. رێژەی متمانە بە دۆست و هاوڕێکانیش بۆ باسکردنی ئەو بابەتانە لە دەوری 50%دابووە. هەڵبەت لە جیاتی خێزان و دۆستان، زۆرینەی گەنجان بە رێژەی 84.5% گۆتوویانە کە کەس یان کەسانێکیان هەیە کە بتوانن رازی دڵی خۆیانی لا باسبکەن و باسی گرفتەکانیان بۆ بکەن.

ریـژەی 75.5%ی گەنجـان لـە شـوێنی ژیـانی ئێسـتای خۆیـان رازیـن. ریـژەی ئەوانـەی کـە گرفتەکـانی وەك نەبـوونی ژووری تـایبەت یـان فاکتەرەکانی دیکەی خۆشگوزەرانی لە شوێنی مانەوەیان بە گرفت دەزانن لە بەرزترین رێژەشدا تەنانەت لە 13.4% تێنەپەڕیوە. 40.6%ی گەنجانی هەرێمی کوردستان بۆ خەرجی مانگانەی خۆیان یان راستەوخۆ پارە لە خێزان وەردەگرن یان هەم کار دەکەن، هەمیش پارە لە خێزان وەردەگرن و ئەمەش وادەکات کە گرێدراویی گەنج لە رووی ئابوورییەوە بە خێزان لە ئاستێکی بەرچاودا بێت. بۆیە بەگشتی کاتێ هەموو ئەو پێدراوانە دەخەیتە پاڵ یەك، دەردەکەوێت کە خێزان فاکتەرێکی کاریگەرە لەسەر شکڵپێدانی دیدگا و روانگەی گەنجان لە هـەرێمی کوردسـتان. بـەشێکی زۆری دایکـان و باوکـانی گەنجـانیش لـە هـەرێمی کوردسـتان ئاسـتێکی بـەرزی خوێنـدەوارییان نییـە. بۆنموونە لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان رێژەی 67.3٪ دایکانی بەشداربووان نەخوێندەوارن. رێژەی 45.8٪ی باوکانی بەشداربووان نەخوێندەوارن، 39.8٪یان هەڵگری بڕوانامەی کەمتر لە ئامادەیین و تەنیا 4.7٪یان بڕوانامەی ئامادەییان هەبووە. ئەوەش وادەکات کە زیاتر شێوازەکانی ژیان و شیوازەکانی بیرکردنەوەی نەریتی لە نێو خێزانەکاندا بەربڵاوبێت کە بێگومان کاریگەرییەکی راستەوانە لەسەر روانگەی گەنجان دادەنێت.

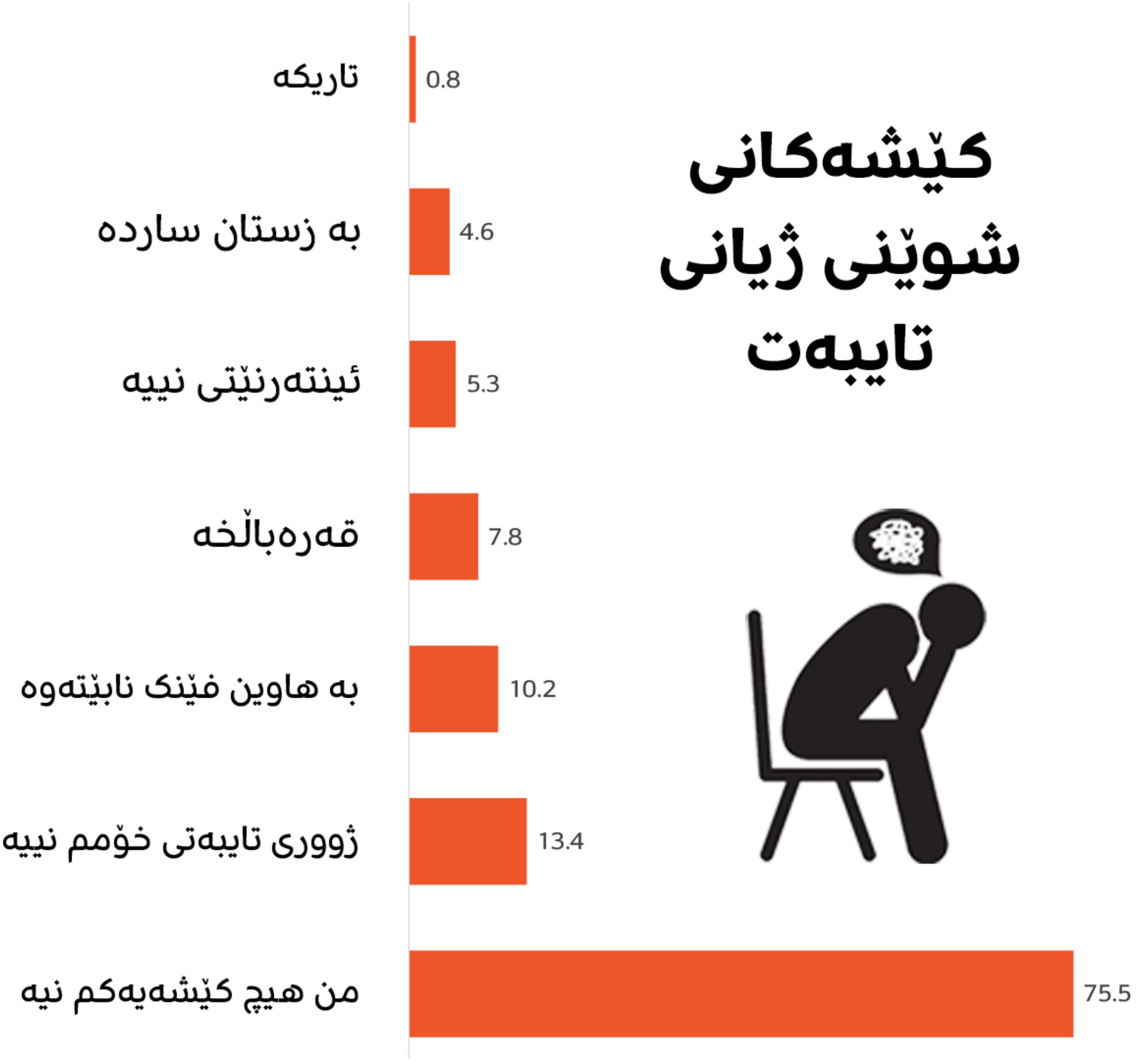

گەنجان بە شێوەیەکی گشتی روانگەیەکی پۆزەتیڤیان لەسەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان هەیە لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان. 95.5%، لە پەیوەندیی نێوان دراوسێکانیان رازین و 92.6% لە هاوکاریی نێوان مرۆڤەکان رازین. ئەمانە بە پێی رەگەز، تەمەن و ژینگە و جۆگرافیای بەشداربووانیشەوە لە ئاستێکی زۆر بەرزدایە. بەڵام هەرچی دەگاتە سەر پرسیارەکانی تایبەت بە ژیانی کولتووری و کۆمەڵایەتی وەک ئاستی رەزامەندی لە هەبوونی شوێن بۆ کاتبەسەربردن، رادەی رەزامەندی لە شوێنی سەوازیی و پارك، هەبوونی سینەما و هۆڵی نمایش، تەنانەت کتێبخانە و یانەی وەرزشی، ئاستی رەزامەندییەکانی گەنجان کەمتر دەبێتەوە.

رادەی رازیبوون لە پەیوەندی نێوان دراوسێکان

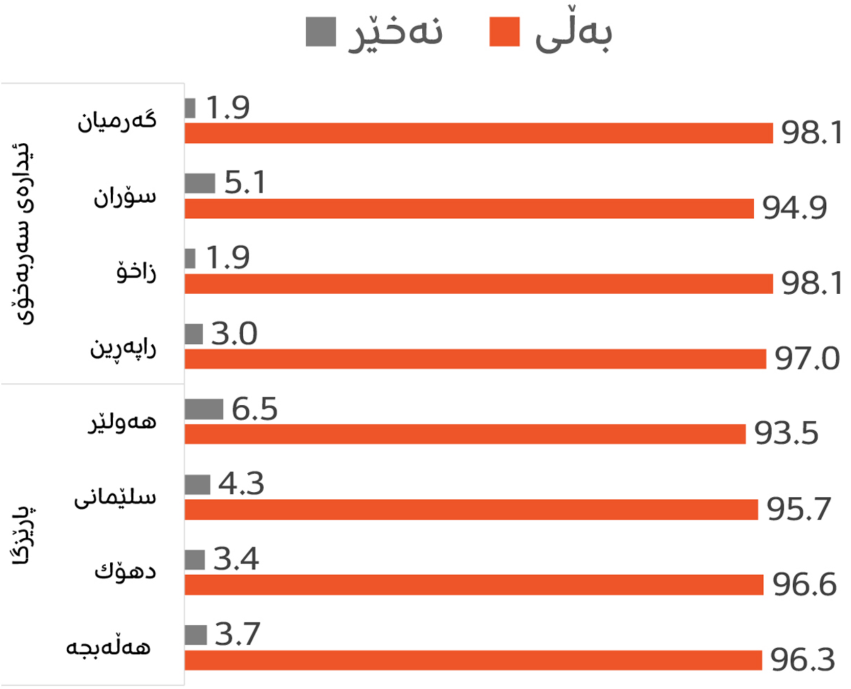

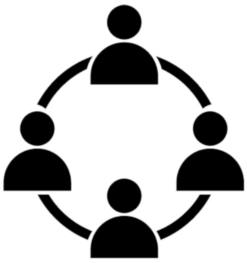

پێدەچێت هەندێك لە نارەزاییەكانیش لە رەهەندێكیشەوە بابەتێكی زیاتر زەینی بێت تاوەكو لە ئەنجامی دۆخێكی راستەوخۆوە كە مامەڵەی لەگەڵ هەبێت دەركەوتبێت. بۆ نموونە لەسەر ئاستی هەرێمی كوردستان 9.3% گەنجان لە هەفتەیەكدا سەردانی كتێبخانە دەكەن بەڵام لەپرسیاری تایبەت بە رادەی رەزامەندی لە ئاستی كتێبخانەكان،71.5 % گوتوویانە لێی نارازین.

بەشێوەیەكی گشتی خواستی درێژە پێدان بە خوێندن لای گەنج لە هەرێمی كوردستان لە 93.9%دایە و تەنیا 6.1% گوتوویانە حەزیان لێی نەماوە. سەرنجراكێشە كە رادەی رەزامەندی گەنجان بۆ بابەتەكانی پەیوەست بە قوتابخانە و ژینگەیی پەروەردەی زیاترە لە رادەی رەزامەندییان لەو هەلومەرجەی كە بە گشتی لەو كۆمەڵگەیەی كە تێیدا دەژین.

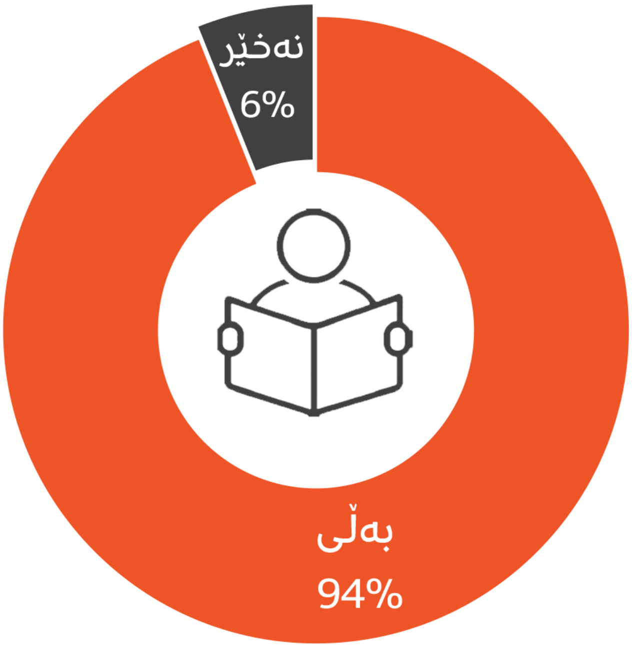

ئایا دەتەوێ لە خوێندن بەردەوام بیت؟

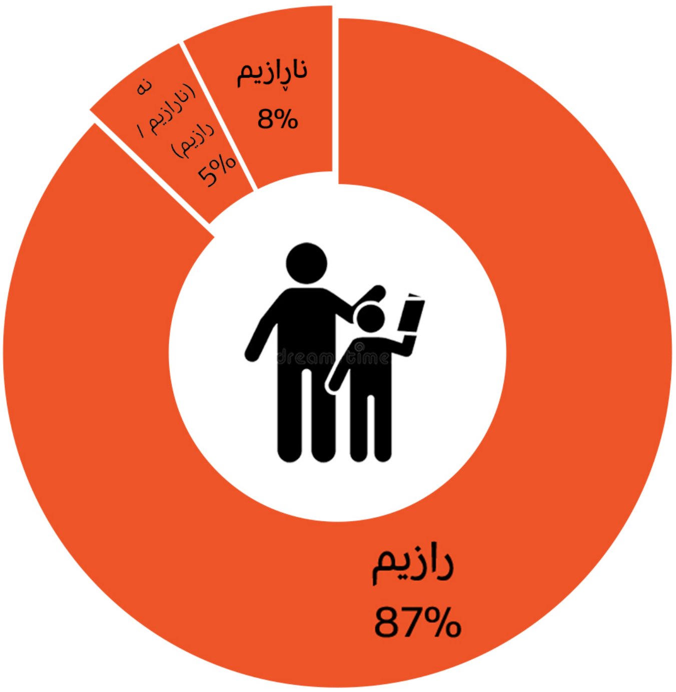

رادەی رازیبوون لە جۆری پەیوەندی لەگەڵ مامۆستاکان لە هەرێمی کوردستان

ڕەزامەندی ئەوان لەجۆری پەیوەندییان لەگەڵ مامۆستاکانیان، لە ژینگەی قوتابخانە، جۆری ئەو پەروەردەیەی کە وەریدەگرن، لە کافتیریای قوتابخانە و زانکۆ، بابەتەکانی دیکەی پەیوەست بە ژینگەی پەروەردەیی لە ئاستێکی بەرزدایە. بەرزیی ئاستی ڕەزامەندی گەنجان لە ژینگەیی پەروەردەیی کە لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان دەگاتە 84.8%، لە کاتێکدایە کە 57%ی بەشداربووان گوتوویانە کە هەندێکجار، دوو ساڵ یان زیاتر لەیەك پۆلدا ماونەتەوە! نەك هەر ئەوە، بەڵکوو لە راستیدا ئەو ئاستی ڕەزامەندییە دەتوانێت لە خاڵێکدا ناکۆك بێت لەگەڵ ئەو وەڵامانەی کە گەنجان سەبارەت بە گرفتەکانی بەردەم دۆزینەوەی کار دابوویان. ئەوان بە گشتی چەندین هۆکاری جیاجیایان لە پەیوەندیی لەگەڵ شارەزایی دەستی کاردا وەك گرفتەکانی بەردەم دۆزینەوەی کار ریز کردبوو کە پەیوەندییەکی راستەوانەی لەگەڵ پەروەردە و فێربووندا هەیە.

لەسەرئاستی هەرێمی کوردستان ڕۆیشتن بۆ بازاڕ، خەوتن و دواتریش سەردانی مزگەوت و شوێنە ئایینیەکان لە ریزی زۆرترین ئەو کارانەن کە گەنجێك لە ماوەی هەفتەیەکدا لە هەرێمی کوردستان دەیانکات. کەمترین ئەو کارانەش کە دەیانکات بریتین لە ڕۆیشتن بۆ کۆنسێرت، سینەما و کتێبخانە. ئەوانە بەشێوەی رێژەیی، لەسەر ئاستی پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان، لەسەر ئاستی گرووپەکانی تەمەنیش بەو جۆرەیە. لە هەرێمی کوردستان 52.9%ی گەنجان سەردانی مزگەوت دەکەن و لەوەش، رێژەی ڕۆیشتنی گەنجانی کوڕ/ پیاو بۆ مزگەوت لە ئاستی 72.3%دایە.

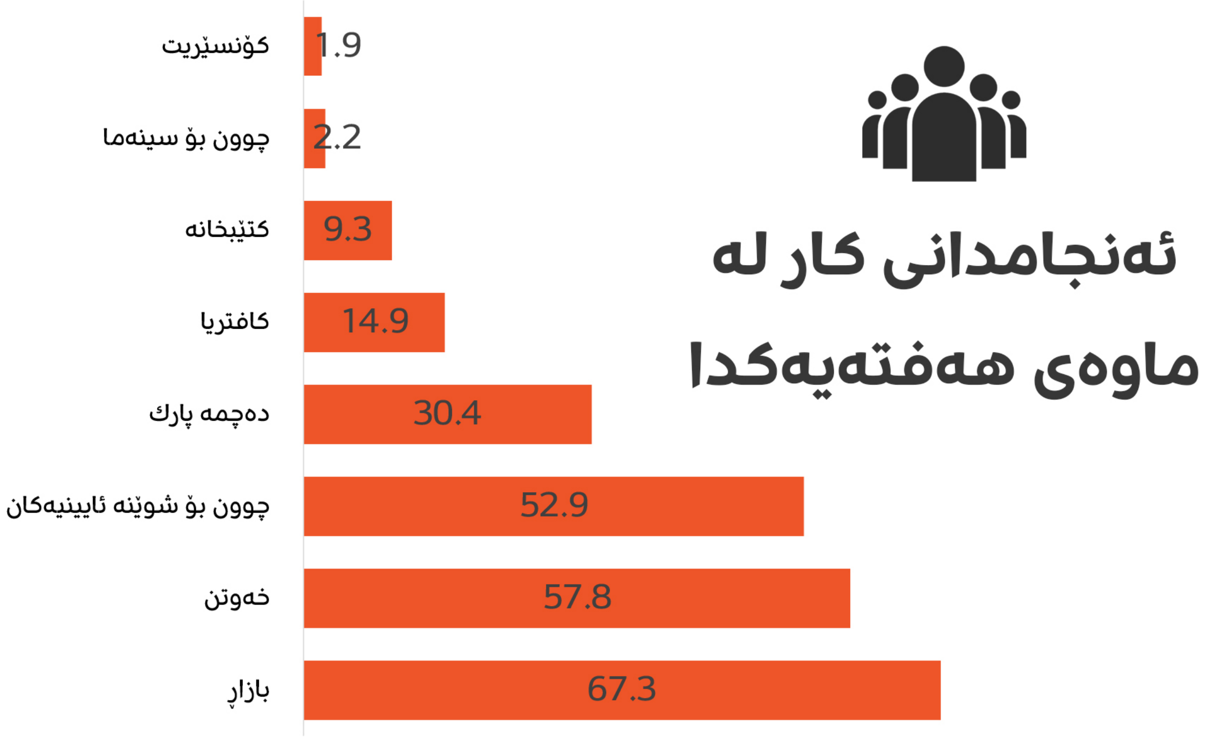

گەنج لە هەرێمی کوردستان کاتە بەتاڵەکانی خۆی چۆن بەڕێ دەکات؟ لەوەڵامی ئەو پرسیارەدا کە گەنجان بۆیان هەبووە زیاتر لە یەك وەڵامیان هەبێت، هاوڕاییەکی بەرزهەبووە سەبارەت بە کاتبەسەربردن لە سۆشیالمیدیا. 79.9% گوتوویانە وەختێ دەستمان بە تاڵ دەبێت بە مۆبایلەوە خەریکی سۆشیالمیدیا دەبین. بەڕێژەی 44%یش حەزیان لە خەو بووە. بەڕێژەی 41.5%یش یارمەتی ماڵەوە دەدەن. 38.8%یش حەزیان لێبووە کە لەگەڵ هاوڕێکانیان بچنە دەرەوە.

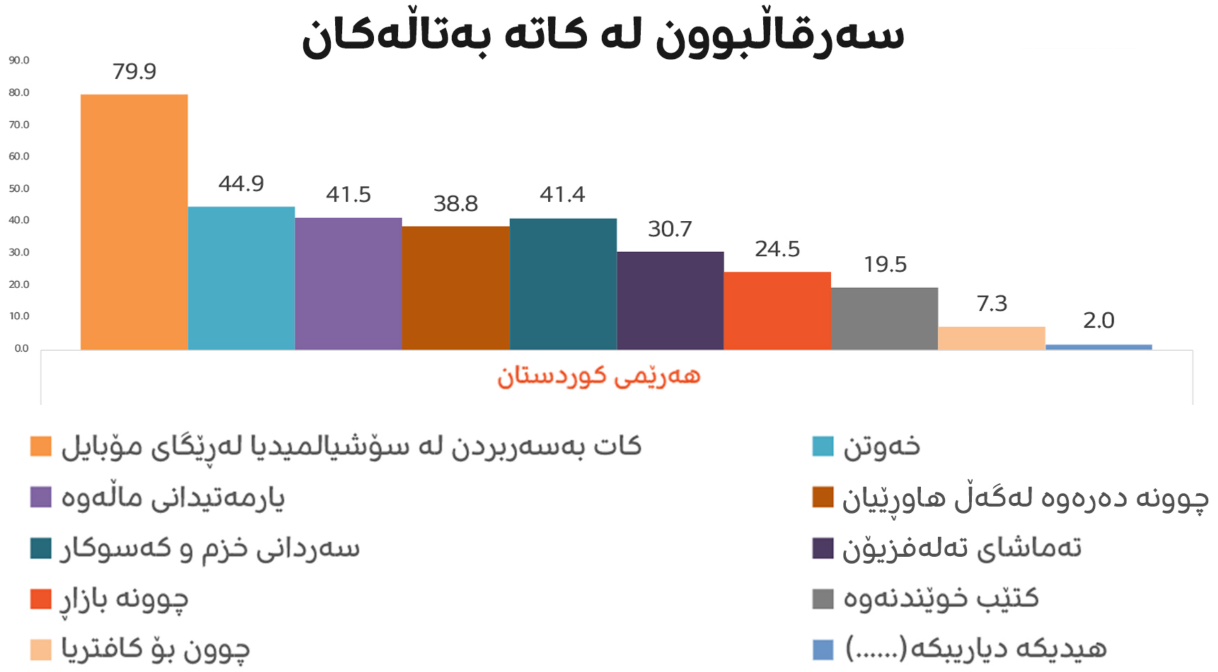

ئا لەو تابلۆیەوە، بەشێوەی گشتی دەردەکەوێت کە گەنجی هەرێمی کوردستان لە کاتە بەتاڵەکانی خۆیدا زیاتر بە کارە تاکەکەسییەکان سەرقاڵ دەبێت و سنوورێکی فروانی پەیوەندی و چالاکیی کولتووری و کۆمەڵایەتیی نییە. بەشێوەیەکی گشتی، سنووری خێزان، بازنەی داخراوی پەیوەندییەکان و جۆری چالاکییەکان لە ژیانی کۆمەڵایەتی و تاکەکەسی دەریدەخەن کە گەنج لە هەریمی کورستان زیاتر ناسنامەیەکی موحافزەکارانەی هەیە.

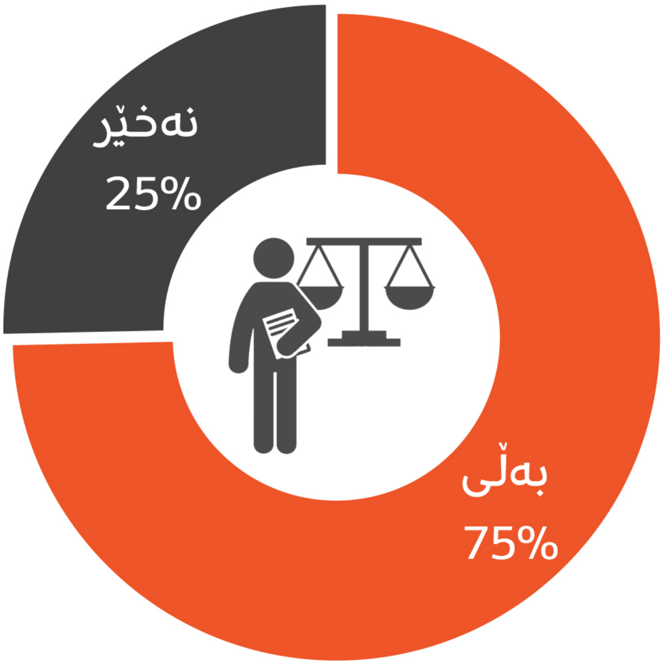

دەتوانێت بەئازادی و سەربەستی مافەکان پێادە بکەێت؟

ڕێژەی 74.7%ی بەشداربووان پێیانوایە کە دەتوانن بە ئازادانە مافەکانی خۆیان پیادە بکەن و 25.3%یش ئەوەیان ڕەتکردۆتەوە. ئەو ڕێژەیەی کە گوتوویانە ناتوانن بە ئازادانە مافەکانیان پیادە بکەن، بەشێوەیەی سەرەکی هۆکارە سیاسی و کولتوورییەکانی کۆمەڵگەیان بە بەربەست زانیوە بۆ ئەوەی ئازادانە بجوڵێنەوە.

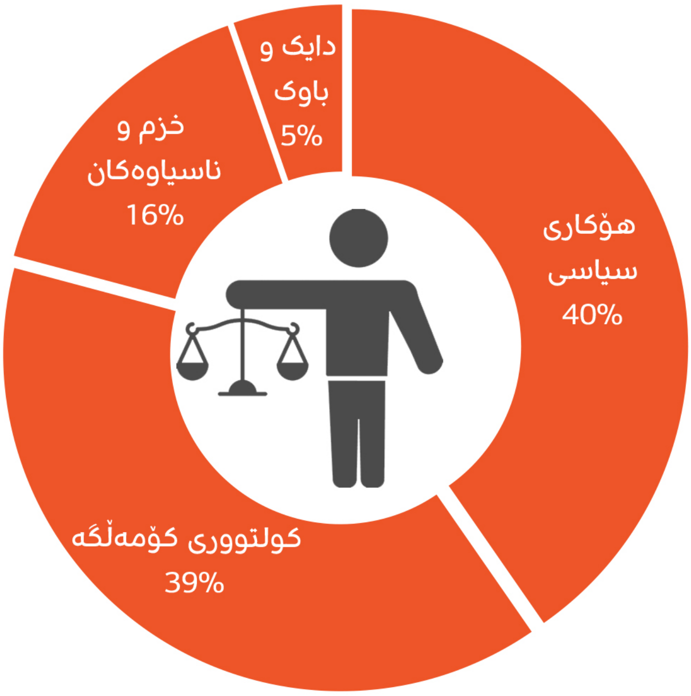

هۆکارەکانی ڕێگری کردن لە پیادەکردنی مافەکان بە ئازادی

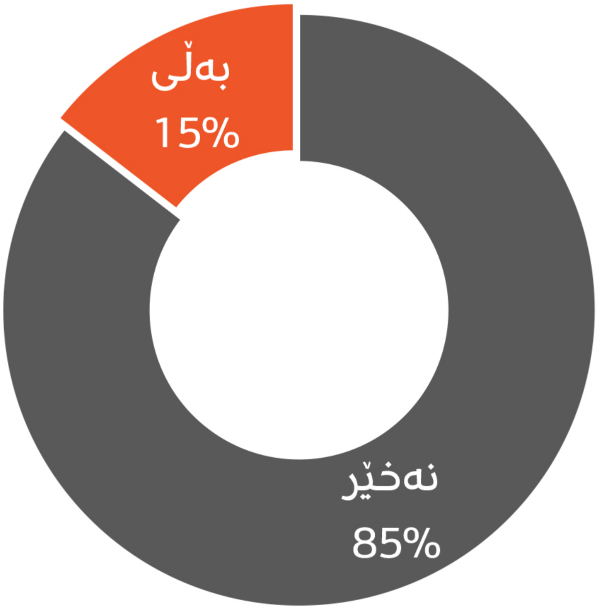

ئایا پێتوایە ئافرەتان یان کچان دەتوانن وەک کوڕان بەتەنیا سەفەر بکەن؟

ڕێژەی بڕواکردنی گەنجان بە ئازادییە تاکە کەسییەکان لە ئاستێکی زۆر بەرزدایە و لە هەرێمی کوردستاندا 83.9% بووە. بەڵام سەرنجڕاکیشە کە رێك بە پێچەوانەوە، 85.5%یان گوتوویانە نابێ کچان یان ئافرەتان بە تەنیا گەشت بکەن و بە شێوەی سەرەکی هۆکاری ئەوەشیان بە پێی ریزبەندی بۆ ئایین، کولتووری کۆمەڵگە و قسەی خەڵکی گەڕاندۆتەوە و ڕێژەیەکی کەمیش بە پاساوی نەبوونی ئاسایش و ئاسانکارییەکانی گواستنەوەی گشتی دژی ئەوە دەرکەوتوون. بە گشتی دوو تایبەتمەندی جیاواز لێرەدا بەدیدەکرێت، لەلایەك بڕوای بە ئازادی تاکەکەسی هەیە بەڵام لەلاکەی دیکە ڕەتیدەکاتەوە.

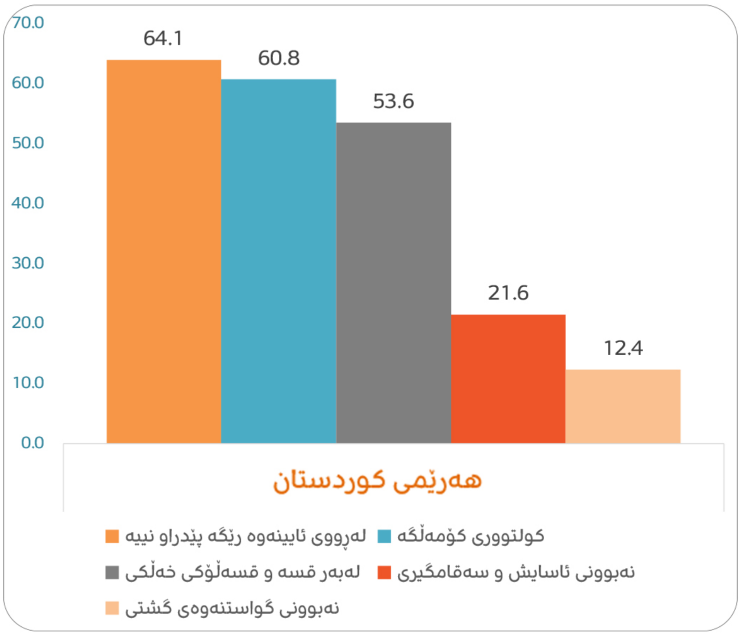

بەکارهێنانی میدیا

لەم راپرسییەدا روانگەی گەنجان لەسەر بەکارهێنانی پلاتفۆڕمە دیجیتاڵییەکان و جۆری ئامڕازەکانی بەکارهێنراو بۆ میدیا و زانیارییەکان لەگەڵ گەڕان لە ئینتەرنێت وەرگیراوە. بەشێوەیەک لەنێو گەنجان بەڕێژەی 65.7% سنەپچات، 62.1% فەیسبووک و 52.7% ئینستاگرام بەکاردەهێنن و چالاکن، ئەمەش نیشانەی گۆڕانکارییەکە لە رەفتاری بەکارهێنانی سۆشیالمیدیا لەلایەن گەنجانی هەرێمی کوردستانەوە کە پێشتر بە پلەی یەکەم فەیسبووکیان بەکاردەهێنا.

کام لەم دیجیتاڵ پلاتفۆرمانە زیاتر بەکار دەهێنی یان چالاکی

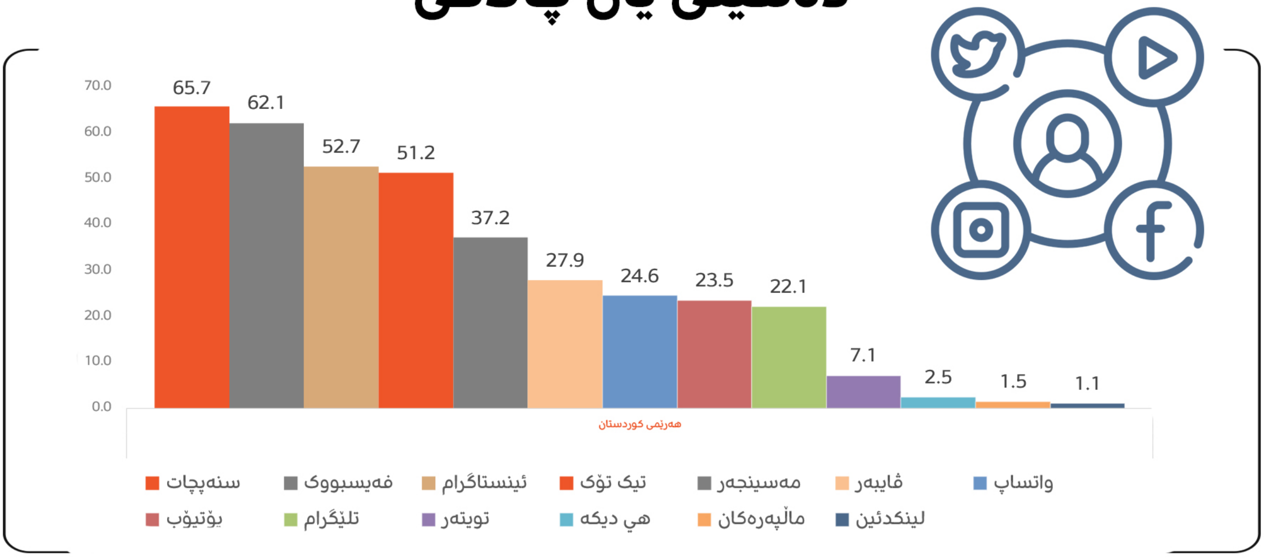

بەپێی راپرسی "کاریگەریی پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکان لەسەر دۆخی سیاسی، کۆمەڵایەتی و ئابووری لە هەرێمی کوردستان"، کە ساڵی رابردوودا ئەنجامدرا، بەرزترین رێژەی بەکارهێنانی پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکان لە هەرێمی کوردستان لە نێو گەنجانی تەمەن (18-24)ساڵ بۆ فەیسبووک بەرێژەی 87.4٪ بوو، سنەپچات بەرێژەی 86.4٪ و، دوای ئەویش ئینستاگرام بەرێژەی 83.4٪ و مەسنجەر بەرێژەی 76.9٪ دەهات. ئەمەش دەرخەری ئەو راستییە کە گەنجان زیاتر روویان لە چەناڵی دیکەی تایبەت بە خۆیان کردووە.

بەپێی راپۆرتی دیجیتاڵ میدیا (2023) پەیمانگەی رویتەرز خەڵکی جیهان بە گشتی بە پلەی یەکەم و بەرێژەی 65% فەیسبووک و یوتیوب بەکاردەهێنن، بەدوایدا بەرێژەی 63% وەتس ئەپ، بەڵام بەرێژەی 11% سنەپچات بەکاردەهێنن کە لای گەنجانی هەرێمی کوردستان بەکارهێنانی زیاتری هەیە.

لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان، وەک ئامراز بۆ وەرگرتنی زانیاری، گەنجان بەرێژەی 92% مۆبایل و بەرێژەی 27.6% تیڤی بەکاردەهێنن. لەکاتێکدا بەرێژەی خوار 5% کۆمپیوتەر، تابلێت و رادیۆ و رۆژنامە وەک ئامراز و سەرچاوەی دەستکەوتنی زانیاری بەکاردەهێنن. لەراستیدا، ئەم کەمبوونەوەیەی سەرچاوەکانی دیکەی دەرەوەی مۆبایل بۆ وەرگرتنی زانیارییەکان تەنیا پەیوەست نییە بە گەنجان لە هەرێمی کوردستان بەڵکوو شتێکی جیهانییە، بەپێی هەمان راپۆرتی پەیمانگەی رۆیتەرز بەکارهێنانی پلاتفۆرمەکانی دەرەوەی سۆشیالمیدیا بۆ بەکارهێنانی زانیاری رووی لە دابەزین بووە.

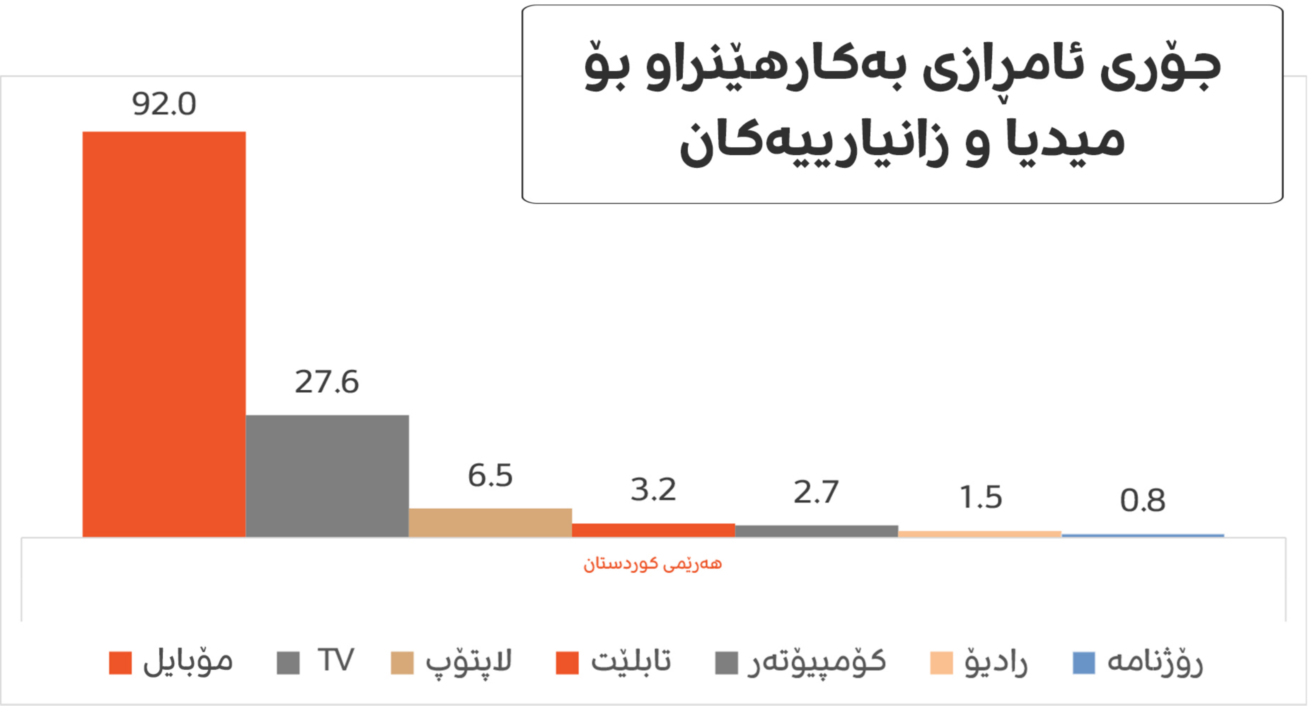

لەبارەی ئەوەی گەنجان لە ئینتەرنێت بەدوای چیدا دەگەڕێن، لە هەرێمی کوردستان بەپلەی یەکەم و بەرێژەی 73.2% بۆ کاتبەسەربردن، دواتریش دۆزینەوەی بە 62% زانیاری و لە پاش ئەوەش بە 30.6% هەواڵەکانیان هەڵبژاردووە. بابەتەکانی وەك بەکارهێنانی ئینتەرنێت بۆ دۆزینەوەی دەرفەتی کار لە 10% و کارکردنیش بە 9.4% بووە و 11.%یش گوتوویانە کە ئینتەرنێت بۆ دروستکردنی پەیوەندی و یەکتر ناسین بەکاردینن. بەپێی راپرسی کاریگەری پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکان لە هەرێمی کوردستان بەرزترین کاژێرەکانی بەکارهێنانی سۆشیالمیدیا لە هەرێمی کوردستان 4 کاژێر 42 خوولەک بووە.

لە ئینتەرنێت بەدوای چی دەگەڕێی؟

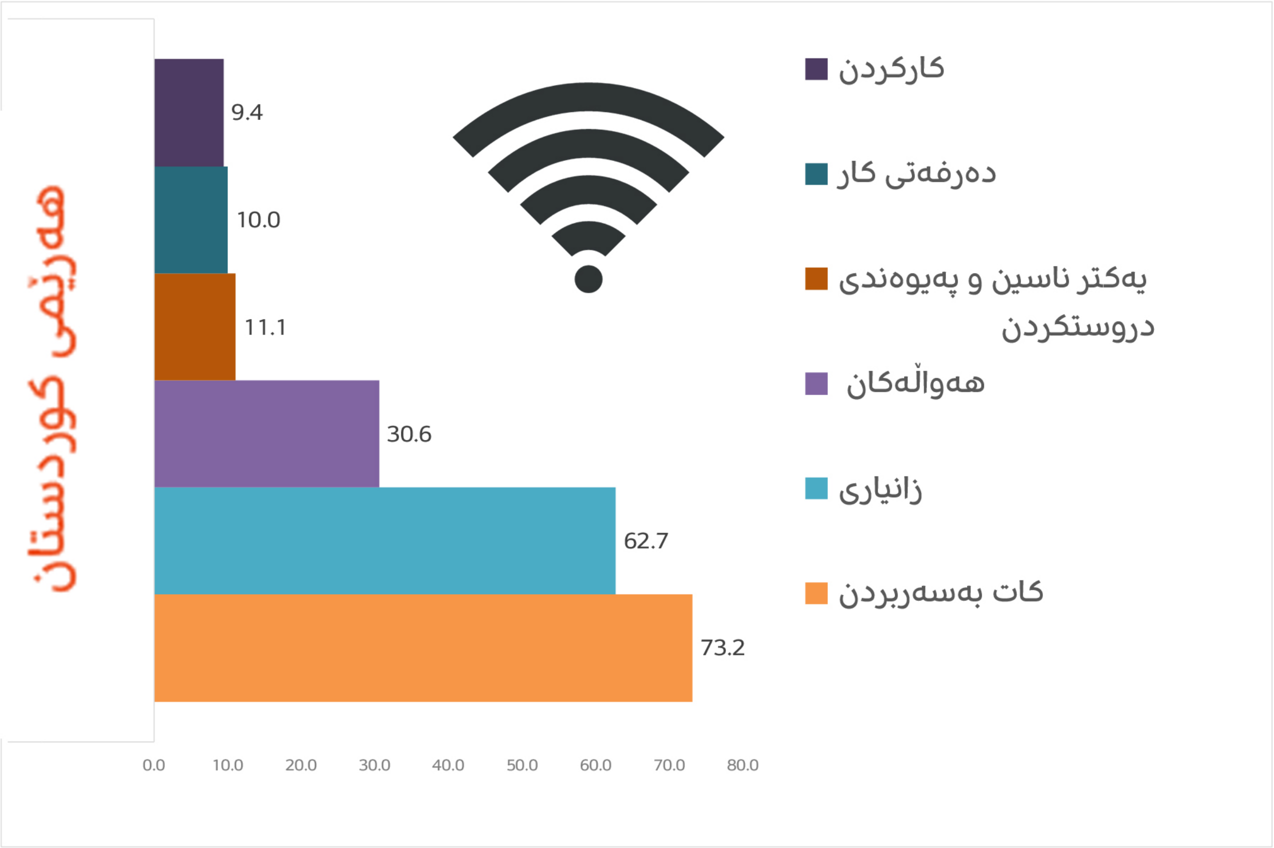

بەمزوانە کۆی راپۆرتەکە بڵاودەکرێتەوە.....